

ЕКОЛОГІЧНА МЕРЕЖА СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ: ОСНОВНІ ЕТАПИ І РЕСУРСИ ФОРМУВАННЯ

Ю. Ю. ОВЧИННИКОВА, старший викладач кафедри зоології та екології
Донецький національний університет імені Василя Стуса
E-mail: yu.ovchinnikova@donnu.edu.ua

Анотація. На основі літературних і картографічних джерел, польових досліджень, реєстру природно-заповідного фонду, довідників і визначників рослин і тварин, кадастру, краєзнавчих матеріалів із подальшою критично-системною обробкою зібраного матеріалу визначено етапи формування екологічної мережі Східного Поділля. Розглянуті основні положення концепції створення регіональної екологічної мережі. Запропоновано необхідні ресурси для її розбудови. Подано програму формування екологічної мережі Східного Поділля на 2017-2030 роки.

Доведено, що ефективне формування і функціонування регіональної екологічної мережі можливе за умови виконання комплексу рекомендованих автором заходів. З метою створення ефективної регіональної екологічної мережі необхідно взяти під заповідання об'єкти і території історико-культурної спадщини як просторові елементи. Слід зазначити, що перспективним напрямом діяльності із збереження об'єктів історико-архітектурної спадщини є створення Національних природних парків – природоохоронних рекреаційних установ, що мають особливу природоохоронну й історико-культурну цінність.

Ключові слова: екологічна мережа, етапи, ресурси, ключові території, Східне Поділля, збалансований розвиток

Актуальність. Збереження біотичного і ландшафтного різноманіття є одним з найважливіших завдань збалансованого розвитку людства, яке має значення для всіх сфер його діяльності. Це завдання було сформульовано в міжнародних Конвенціях, Угодах і Директивах як світової спільноти, так і всіх країн ЄС. Для збереження біотичного різноманіття (БР), збалансованого природокористування будь-якого регіону необхідно сформувати його екологічну мережу (ЕМ) [5, с. 7].

Мета роботи – виділити основні етапи та ресурси формування і реалізації екологічної мережі Східного Поділля в контексті стратегії збалансованого розвитку регіону.

Матеріали і методи досліджень. Об'єктом дослідження були просторові елементи екологічної мережі Східного Поділля: ключові території (КТ) або природні чи еталонні ядра, сполучні території (екологічні коридори, ЕК), буферні зони (БЗ) й відновлювальні території (ВТ). Ці елементи у своїй неперервній єдності створюють екологічну мережу, яка функціонально має об'єднати осередки біотичного і ландшафтного різноманіття в єдину

просторово-територіальну систему. Використано реєстр ПЗФ Вінницької області, визначники рослин і тварин, Червону і Зелену книги України, методичні рекомендації щодо формування схеми регіональної екологічної мережі (РЕМ) та заходи щодо її реалізації.

Основні методи досліджень – ландшафтно-екологічні, лісотипологічні, агроекологічні, гідроекологічні, ретроспективного аналізу, моніторингу, статистичні, картографічні, польові.

Результати дослідження. В основу розробки проекту формування ЕМ Східного Поділля мають бути покладені такі основні положення концепції створення РЕМ:

1) основою для розбудови РЕМ є оптимізована природно-заповідна мережа регіону;

2) ЕМ Східного Поділля є частиною ЕМ Право-бережного Лісостепу України, що забезпечує органічне межування з іншими міжнародними, національними, регіональними і локальними ЕК;

3) основними структурними елементами ЕМ Східного Поділля є 16 ЕК (площею 688487 га, що становить 25,98 % від його загальної площі): 3 – національного (як складові Бузького, Дністровського, Південноукраїнського – 306406 га, що становить 11,56 % від його загальної площі), 6 – регіонального (222985 га, що становить 8,41 % від загальної площі області) і 7 – локального рівня (159096 га, що становить 6 % від його загальної площі), вздовж яких визначені природні ядра (біоцентри, БЦ), функціонування яких забезпечують 24 ключові території (заповідні об'єкти): 1 – міжнародного, 3 – національного, 9 – регіонального і 11 – локального рівня (площею 123557,93 га, що становить 4,66 % від його загальної площі), визначені 60 ВТ (72042,6 га, що становить 2,71 %) і БЗ, площею біля 200 тис. га;

4) основним шляхом розбудови РЕМ є подальша оптимізація ПЗФ регіону в напрямку створення біосферних заповідників (БСЗ), природних заповідників (ПЗ), національних природних парків (НПП), регіональних ландшафтних парків (РЛП), заказників, штучних природно-заповідних об'єктів і територій (ПЗОіТ) – ботанічних садів, дендрологічних парків;

5) виділення меж в натуру ПЗОіТ;

6) виділення меж БЗ, ЕК і ВТ;

7) формування і реалізація РЕМ потребує “вписання” її в “Схему планування Вінницької області”, забезпечення якісно нової екологобезпечної раціональної організації території, зменшення кількості “гарячих точок” (місць скидання стічних вод, сміттєзвалищ, гноєсховищ, складів для зберігання мінеральних добрив і пестицидів, відходів фосфогіпсу, золошлаковідвалу тощо);

8) створення РЕМ сприятиме відновленню і підтриманню екологічної рівноваги Правобережного Лісостепу України, вирішенню проблем збереження БР на видовому, ценотичному, екосистемному, ландшафтному рівнях, середовищ існування (біотопів, оселищ) й забезпечить збалансований розвиток суспільства регіону [1, с. 368; 2, с. 186; 3, с. 9; 4, с. 227].

Для Східного Поділля виділено такі основні етапи формування РЕМ, що стане частиною національної (НЕМ) і Пан-Європейської екологічної мережі (ПЄЕМ):

- дослідження природних умов, ресурсів і особливостей регіону, стану екосистем, біотопів і ландшафтів, необхідних для формування і реалізації РЕМ;
- аналіз репрезентативності існуючої природно-заповідної мережі регіону;
- створення спільних транскордонних елементів ЕМ у межах ЕК, узгодження проектів землеустрою на прикордонних ділянках з Молдовою;
- складання переліку об'єктів природної й історико-культурної спадщини як перспективних КТ, створення бази даних для формування РЕМ;
- розробка проекту перспективної (проектованої) РЕМ, яка враховує ступінь трансформації природних ландшафтів, включаючи міста обласного підпорядкування з метою збереження БР урбоекосистем. Для цього необхідно обстежити і зарезервувати території для заповідання та виділити територіальні елементи РЕМ на місцевості;
- визначення природних ядер національного, регіонального і локального рівня, які виконуватимуть роль біоцентрів, локальних і регіональних ЕК, екостабілізуючих зон, екостабілізуючих пауз, зон можливих конфліктів транспортної мережі та РЕМ;
- посилення охорони природних екосистем існуючих біоцентрів за рахунок оптимізації природно-заповідної мережі регіону;
- обстеження і визначення БЗ та ВТ, включаючи різні види антропогенних ландшафтів, для всіх КТ і ЕК різного рівня 27 адміністративних районів;
- координація ЕМ Східного Поділля з суміжними регіонами (9 областями і Республікою Молдова), виділення екологічних вузлів (ЕВ);
- визначення ризиків для збереження біоландшафтного різноманіття від еколого-небезпечних об'єктів, які перешкоджають формуванню і реалізації РЕМ, та виконання комплексу заходів щодо нейтралізації їх впливу;
- розроблення програми формування РЕМ до 2020 р., а потім, згідно з проектом змін до “Загальнодержавної програми формування національної екомережі України на 2000-2015 роки”, до 2030 р.;
- реалізація проекту РЕМ на період до 2020 р. (відповідно до природоохоронного законодавства України) і на перспективу до 2030 р. (згідно проекту змін).

На території Східного Поділля є всі необхідні ресурси для розбудови РЕМ, які увійдуть до ЕК і природних ядер: ПЗОіТ загальнодержавного і місцевого значення, поверхневі водні об'єкти, ліси І групи віком понад 50 років, курортні і лікувально-оздоровчі території, рекреаційні зони, залишки природної і напів-природної рослинності, агроландшафти, зайняті багаторічними і однорічними культурами. Розбудові РЕМ значною мірою сприяє розвинена гідрографічна мережа, основу якої складають річки, вздовж долин і заплав яких зосереджені основні площі природної рослинності, яку необхідно охороняти. В регіоні каркас ЕМ складають ключові 415 територій і об'єктів ПЗФ загальнодержавного і місцевого значення. Вони становлять 2,26 % від загальної площі території області, що в 5-6 разів нижче від рекомендованої вченими норми. Результати World

Watch Institute (Вашингтон) свідчать про те, що для підтримання нормального функціонування екосистем і ландшафтів будь-якого регіону площа “диких” (первісних), неущоджених людською діяльністю територій (акваторій) в його межах має становити не менше 10-12 % від загальної території, а оптимальна площа заповідних територій – 20 %.

Серед ПЗОіТ Східного Поділля найважливішу роль ключових територій відіграють об’єкти охорони ландшафтів і біотопів – ландшафтні, ботанічні, лісові, гідрологічні, орнітологічні, загальнозоологічні, ентомологічні заказники, заповідні урочища, які розташовані в заплавах, надзаплавно-терасових, схилових і плакорних (вододільних) типах місцевостей. Однак, у межах проєктованих ЕК (національних, регіональних, локальних) їх концентрація нерівномірна, тому для збереження центрів БР необхідно створити нові заповідні об’єкти – різних категорій і функціонального призначення. В межах регіону, враховуючи ареал мешкання червонокнижних (особливо зубра, популяція якого складає 101 особину) і регіонально рідкісних тварин та умови існування рослин, на базі 34 заповідних об’єктів і лісомисливських господарств Вінницького, Калинівського, Літинського, Хмільницького районів) необхідно створити НПП “Центральне Поділля” (46,4 тис. га). З позицій геоботанічного і фізико-географічного районування доцільно створити РЛП-и: “Буго-Собський” (1,5 тис. га), “Удринський” (430 га), “Лядова” (3,5 тис. га), “Рів” (350 га), “Надросся” (550 га), “Мурафські Товтри” (26,3 тис. га) та інші. При цьому необхідно розширити такі РЛП-и “Дністер” (з 6719,48 га до 18230 га), “Мурафа” (з 3452,7 га до 10 тис. га). Враховуючи біотичну репрезентативність і унікальність, доречно розширити площу загальнозоологічних заказників державного значення “Буго-Деснянський” і “Згарський”. До територій, які мають міжнародне значення відповідно до Рамсарської конвенції, можна віднести Микулинецькі ставки (Літинський р-н), долину р. Снивода, верхів’я Сандракського водосховища (Хмільницький р-н), Гармакські ставки (Барський р-н). Доречним є створення зоологічного заказника “Війтівський” (Бершадський р-н); орнітологічного заказника “Іванівський”, де б охоронялись ІВА території; ландшафтних заказників “Березнянська дача” і “Чудинівські пороги” (перший каскад мальовничих порогів у руслі Південного Бугу); НПП “Бузькі пороги”, об’єднавши РЛП “Середнє Побужжя” і “Немирівське Побужжя” (площею 16,5 тис. га, другий каскад мальовничих Стрільченських, Врублівецьких, Сокілецьких, Печорських порогів); заповідних об’єктів річища і заплави Дністра й Південного Бугу, де знаходиться значна кількість унікальних долинно-річкових ландшафтів, які підпадають під дію Європейської ландшафтно-конвенції [1, с. 369].

Одним із перспективних унікальних об’єктів національної екологічної мережі (НЕМ) може стати транс-біосферний резерват (ТБР) “Дністровський каньйон” – система каньйонів Придністер’я, яку утворює річка Дністер зі своїми притоками. Включення до складу ТБР правобережної частини Дністра Івано-Франківської (відм. Галич), Чернівецької областей і лівобережної частини Тернопільської, Хмельницької і Вінницької областей (до м. Ямпіль) дозволить збільшити його площу до 250 тис. га й зберегти унікальне БР і ландшафтне різноманіття Подільського біосферного ядра,

репрезентувавши його в структурі НЕМ і Пан-Європейську екологічну мережу (ПЄЕМ) [1, с. 369].

Програма формування ЕМ Східного Поділля на 2017-2030рр. подана в табл.1.

Основним ресурсом для формування РЕМ є землі водного фонду: а) водо-охоронні зони; б) прибережні захисні смуги; в) берегові смуги; г) смуги відведення; д) зони санітарної охорони. Для них встановлено відповідний нормативно-правовий статус і введено обмеження щодо господарського використання.

Ще одним ресурсом за формування РЕМ є агроландшафти. У Східному Поділлі є значні площі сільгоспземель, які внаслідок інтенсивного використання втратили свою природну продуктивність. Це еродовані, заболочені, підтоплені, зрошувані, осушувані, радіаційно забруднені угіддя, які необхідно виводити із сільгоспвикористання і включати до складу РЕМ (природних лісових, чагарникових, лучних, степових, прибережно-водних угруповань). Тепер державний земельний кадастр дає змогу здійснити реальну економічну оцінку кожної ділянки землі.

Важливим ресурсом за формування ЕМ області є використання гірничо-промислових ландшафтів (закинутих кар'єрів), рекультивація яких дозволяє відновити рослинний покрив та використати їх як елементи ЕМ – ВТ [4, с. 229].

Табл. 1. Програма формування екомережі Східного Поділля на 2017-2030 рр.

Назва заходів	Відповідальні виконавці
Створення бази даних і визначення еталонних ділянок для формування структурних елементів екомережі	Обласний геодезцентр, **ДЗР, *ДЕПР
Вдосконалення і реалізація регіональної схеми екомережі	Обласний геодезцентр, ДЗР
Розробка проектів відведення земель для:	ДЕПР Івано-Франківської, Терно-пільської, Чернівецької, Хмельницької і Вінницької областей
ТБЗ “Дністерський каньйон” (219113,01 га);	ДЗР і ДЕПР Вінницької області
ПЗ “Згарський” (5203,4 га);	ДЗР і ДЕПР Вінницької області
НПП “Центральне Поділля” (46420 га);	ДЗР і ДЕПР Вінницької області
РЛП “Мурафські Товтри” (26,3 тис. га), “Буго-Собський” (1536 га), “Удицький” (430 га);	ДЗР і ДЕПР Вінницької області
РЛП “Лядова”(3563 га), “Рів”(2323 га), “Надросся”(550 га);	ДЗР і ДЕПР Вінницької області
розширення РЛП “Мурафа”, “Середнє Побужжя”, “Дністер”;	ДЕПР Вінницької області
створення НПП “Бузькі пороги” (16500 га);	ДЕПР Вінницької області
- розширення зоопарку “Вінницький” (до 20 га)	ВОКСЛП “Віноблагроліс”
Винесення меж в натуру для об’єктів ПЗФ	ДЗР
Інвентаризація ландшафтів територій ПЗФ області	ДЕПР
Створення заповідних об’єктів державного (14) і місцевого (96) значення	ДЕПР Вінницької області

Надання ДЕПР програмного забезпечення,
необхідного для створення ГІС та бази даних ПЗФ
Інвентаризація видів рослин і тварин, занесених
до ЧС МСОП, ЄЧС, міжнародних конвенцій і
угод, ЧКУ, регіо-нально рідкісних видів,
синтаксонів, занесених до ЗКУ
Оцінка стану популяцій тварин і рослин ЧКУ в
регіоні
Інвентаризація степових, лучних, лісових
ділянок ЗКУ
Інвентаризація ВБУ (Рамсарська конвенція) і
місцевих
Створення полігонів для штучного розведення
рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин
Створення і відновлення водоохоронних зон та
ПЗС
Створення і відновлення захисних
лісонасаджень та полезахисних лісосмуг,
заліснення деградованих земель
Залуження деградованих земель

ДЕПР Вінницької області

ДЕПР Вінницької області

ДЕПР, ****ОУЛМГ

ДЕПР, ДЗР

ДЕПР, басейнові ради

ДЕПР, ОУЛМГ, установи
ПЗФ

ДЗР, водгоспи, ***ВКССМР

ОУЛМГ,
“Вінницяоблагроліс”,
ВКССМР
ДЗР, ОУЛМГ, “Вінницяобл-
агроліс”, ВКССМР

Примітка: * ДЕПР – Департамент екології та природних ресурсів; ** ДЗР – Департамент земельних ресурсів; *** ВКССМР – виконавчі комітети сільських, селищних і міських рад; **** ОУЛМГ – обласне управління лісового і мисливського господарства

Основними КТ екологічної мережі Східного Поділля є лісові ландшафти, частка яких складає 13,3 % від загальної площі регіону. Одним із основних аспектів створення об'єктів ЕМ є виділення особливо цінних у генетико-селекційному відношенні популяцій деревних видів. До таких популяцій слід віднести об'єкти збереження генофонду *insitu*, зокрема генетичні резервати, плюсові насадження і плюсові дерева. Ці об'єкти входять до постійної лісонасінної бази підприємств, які здійснюють лісогосподарську діяльність. Лісовий генетичний резерват являє собою ділянку лісу, типову за своїми фітоценотичними, лісівничими і лісорослинними умовами для певного природно-кліматичного району, у якій зосереджена цінна в генетико-селекційному відношенні частина популяції, виду, екотипу. Генетичні резервати виділяють у природних пристигаючих, стиглих, рідше середньовікових, плюсових і нормальних насадженнях, площею не менше 0,5 га із повнотою деревостанів не нижче 0,6. До плюсових відносять дерева, які за інтенсивністю росту перевищують середні показники насадження за висотою не менше ніж на 10 %, за діаметром стовбура – на 30 % і при цьому характеризуються високою селекційною якістю та біологічною стійкістю. Відбір плюсових дерев проводять переважно у стиглих і пристигаючих насадженнях природного походження, а також у високопродуктивних насадженнях штучного походження за типологічним принципом і фітогенетичними ознаками. Головними критеріями відбору плюсових насаджень є винятково високі показники продуктивності, якості стовбурів, біологічної стійкості. До плюсових відносять стиглі, пристигаючі або середньо-вікові насадження, які мають найвищу для цього типу умов місцезростання продуктивність, повнотою не нижче 0,6. У плюсових насадженнях участь плюсових та кращих нормальних дерев повинна становити 15-27 % у залежності від повноти насадження. Наразі відібрано близько 285,3 га генетичних резерватів, атестовано близько

53 га плюсових насаджень, внесено до реєстру 123 плюсових дерева, з яких – 109 дерев дуба звичайного. Більшість резерватів представляє свіжу грабову діброву, 3 із них – свіжу грабову діброву із дубом скельним, та 1 – вологу грабову діброву. Основними показниками сучасного стану генетичних резерватів і плюсових насаджень є продуктивність насаджень та участь цільової породи у складі насаджень. У більшості насаджень південної частини регіону відмічена постійна участь дуба скельного (1-4 одиниці). У цих насадженнях виділені як дерева дуба та скельного, так і гібридні форми. У складі деяких резерватів входять насадження штучного походження віком 60-70 – років із низькою участю дуба у складі (Тульчинське ЛГ, Брацлавське лісництво ур. “Маркова дубина” кв. 35-40). Такі резервати необхідно виключити із лісонасінневої бази та підібрати більш продуктивні насадження. Найбільш високопродуктивними є плюсові насадження і генетичні резервати Вінницького ЛГ, Прибузьке лісництво, Жмеринського ЛГ, Жмеринське лісництво, Іллінецького ЛГ, Немирівське лісництво, Тульчинського ДЛГ, Брацлавське лісництво. Аналіз таксаційних матеріалів закладених тимчасових пробних площ у генетичних резерватах і плюсових насадженнях показав, що суттєвих змін у складі та продуктивності насаджень за останні 20 років не відбулося. Спостерігаються закономірні тенденції зростання середньої висоти та діаметру насаджень. Зниження участі головної породи на 2 одиниці відмічено у Бершадському ЛГ, Сумівське лісництво (кв. 11 вид. 8); Чечельницькому ЛГ, Червоногреблянське лісництво (кв. 71 вид. 1), Могилів-Подільському ЛГ, Моївське лісництво (кв. 19 вид. 3), Хмельницькому ЛГ, Літинське лісництво (кв. 53 вид. 2), Тульчинському ЛГ Брацлавське лісництво (кв. 11 вид. 9, пп № 14). Зниження повноти відмічено у Крижопільському ЛГ, Рудницьке лісництво (кв. 58 вид. 2), Хмільникському ЛГ, Літинське лісництво (кв. 42 вид. 2). Подальші дослідження слід направити на пошук і виділення особливо цінних у генетико-селекційному відношенні популяцій деревних видів (генетичних резерватів, плюсових насаджень і плюсових дерев), їх резервацію, моніторинг, створення електронного каталогу з метою збереження і розширеного відтворення генетичного фонду популяцій лісоутворюючих порід та включення їх до структурних елементів РЕМ. Вони, в першу чергу, мають бути віднесені до БЦ [6, с. 173].

З метою створення ефективної РЕМ необхідно взяти під заповідання об'єкти і території історико-культурної спадщини як просторові елементи. Перспективним напрямом діяльності із збереження об'єктів історико-архітектурної спадщини є створення НПП і РЛП – природоохоронних рекреаційних установ, що мають особливу природоохоронну й історико-культурну цінність. Для таких поліфункціональних об'єктів передбачено диференційований режим охорони і використання територій, а також створення спеціальних адміністрацій з управління ними [8, с. 103].

Висновки та перспективи. Ефективне формування і функціонування РЕМ можливе за умови:

- збереження всього комплексу екосистем і середовищ існування (оселищ) для збереження реліктових, ендемічних і зникаючих видів, їх генетичного різноманіття, а також сприяння відтворенню територіальної й функціональної цілісності унікальних ландшафтів локального і регіонального значення;

- створення кадастру існуючих ПЗОіТ та проведення інвентаризації об'єктів ПЗФ з метою виявлення нових територій, перспективних для включення до РЕМ;
- проведення паспортизації заповідних об'єктів, визначивши ступінь їх репрезентативності, унікальності, атрактивності;
- створення необхідних умов для обміну між генетичною речовиною, розселенням і міграцією (кочівлею) видів, а також збереженням міграційних шляхів, створенням функціонуючих ЕК;
- забезпечення відновлення компонентів ключових екосистем, які зазнали руйнації, ренатуралізації особливо цінних деградованих екоотопів і різноманіття для проходження різних стадій відновлювальних сукцесій з метою повернення до природного біогеоценотичного покриву;
- захисту екосистем і ландшафтів від потенційно негативних чинників, підвищення їх продуктивності, захист життєво важливих екологічних процесів, збільшення і підтримка екологічної місткості рослинних угруповань (синузій, асоціацій, формацій, групформацій), стабілізація екологічного гомеостазу на локальному, регіональному і національному рівнях, поліпшення стану довкілля;
- збільшення площі ПЗФ, створення перспективної (проектованої) РЕМ, введення нових категорій заповідних об'єктів (зокрема ПЗ, БСЗ);
- виділення меж в натуру для ПЗОіТ. Так, для ПЗОіТ загальнодержавного значення, які займають площу 29,7 тис. га, виділені межі в натуру лише на площі 14,1 тис. га, що становить 47,4 %. Для ПЗОіТ місцевого значення, площею 24,8 тис. га, виділені межі в натуру на площі 15,5 тис. га, що становить 62,5 %;
- вивчення природних особливостей Східно-Подільського регіону, кількості і стану його екосистем, оцінки природних ресурсів, необхідних для реалізації ЕМ в контексті збалансованого розвитку (ЗР);
- розроблення еколого-збалансованих схем землекористування для кожного типу островних територій в межах ЕМ й річкових долин з урахуванням потреб збереження ландшафту;
- обмеження інтенсивного використання “ековразливих” земель, впровадження контурно-полосної структури землекористування й адаптивних агротехнологій, створення нормативно-правової бази для стимулювання ґрунто- й водоохоронної систем землекористування, консервації еродованих ґрунтів;
- проведення екологобезпечного використання меліорованих земель на ландшафтній основі, відновлення ґрунтоводоохоронної структури водозбірних басейнів, створення польової гідрографічної мережі в агроландшафтах;
- розроблення ефективного механізму проведення незалежної екологічної експертизи, аудиту, інспектування об'єктів заповідання з впровадженням науково-обґрунтованих систем у межах ділянок ЕМ;
- встановлення оцінки ландшафтного різноманіття територій регіону, яка виконана на основі класифікації різних типів ландшафтів, що проведена з використанням біоцентрично-мережевої структури кількісних показників ступеня різноманітності, складності, контрастної ландшафтної структури території, що визначають ареали з найбільш різноманітною структурою;

- забезпечення збереження БР, що входить до складу агроландшафтів області, які становлять 76,1 % території;

- збереження цілісності і непорушеності лісових масивів, відтворення лісових угруповань високої якості у всіх лісах (в т. ч. плюсових насаджень), включаючи ПЗОіТ, за рахунок організації проведення на належному технічному рівні моніторингу лісових екосистем з урахуванням потреб збереження БР, створення нових, підтримки існуючих ПЗОіТ за рахунок залишків незайманих лісів, особливо цінних ділянок лісового фонду, що мають наукове значення;

- забезпечення максимального збереження і відтворення лісів, що виконують захисні функції (водоохоронні, протиерозійні), через збільшення лісистості з 13,3 до 15-17 % за рахунок заліснення низькопродуктивних і деградованих земель сільськогосподарського призначення;

- регулювання рекреаційного навантаження, зведення його до оптимального, на основі розроблених методик і заходів для лісових масивів і водних угідь, зберігання й насаджування санітарно-гігієнічних і оздоровчих лісів, довівши їх площу до оптимальної, що дозволить стабілізувати екоситуацію, збільшити ресурси деревини;

- зберігання пам'яток історико-культурної спадщини, самобутніх технологій господарювання з включенням їх до просторових елементів РЕМ;

- сприяння ефективному розвитку екологічного туризму (розробивши екологічні стежки), що є соціально корисним та економічно вигідним на об'єктах ПЗФ;

- оптимізації заходів, спрямованих на поліпшення ведення мисливського господарства, проведення більш чіткого обліку диких тварин і птахів, визначення ареалів їх поширення, зменшення неконтрольованого полювання і браконьєрства. Мисливські тварини є ресурсом державного значення і становлять державний мисливський фонд. Впродовж останніх років спостерігається тенденція до зростання загальних витрат на ведення мисливського господарства;

- посилення відповідальності місцевих органів влади, громадських організацій і місцевого населення загалом за збереження біо- й ландшафтного різноманіття краю та підтримання на належному рівні об'єктів РЕМ;

- підвищення рівня екологічної освіти, виховання та інформованості населення щодо значення й охорони заповідних об'єктів (територій);

- дотримання правової бази та пакету нормативно-регулюючих документів (постанов, актів, положень і законів), які спрямовані на реорганізацію структури природокористування, його економічних аспектів, становлення взаємин між суб'єктами в процесі розбудови і реалізації РЕМ [1, с. 373].

Зараз необхідно впроваджувати “Загальнодержавну цільову програму формування та реалізації національної екомережі України на 2009-2020 роки”, згідно якої площа земель ЕМ до 2018 року має складати 41,68 %, до 2023 р. – 50 %, до 2030 р. – 60 % (2/3 земель має бути у природному стані – ідеальний варіант за Ю. Одумом) [7, 9]. Відповідно площа ПЗФ Східного Поділля має бути в 2018 р. – 5 %, 2019 р. – 8,3 %, 2020 р. – 10,4 %, 2030 р. – 15 %. Лише кількість об'єктів вищої категорії ПЗФ має сягнути 10, що

становитиме 7 % від загальної площі території регіону, зараз їх 5. Для виконання загальнодержавної програми Вінницька обласна рада прийняла рішення (від 22.10.2003 р. № 429) про розроблення “Регіональної програми екологічної мережі Вінницької області на 2004-2015 роки”. Згідно якої розроблена схема формування РЕМ, що потребує суттєвого вдосконалення.

References

1. Mudrak, O. V., Mudrak, G. V. & Polishchuk V.M. et al. (2015). *Etalony pryrodi Vinnychyny [Standards of nature of Vinnytsya]*. Vinnytsia, Ukraine: LTDKonsol, 540.
2. Mudrak, O. V., (2010). Vinnytsia region in the structure of the national ecological network. Proceedings from Balanced (sustainable) development of Ukraine is a priority of national policy. *All-Ukrainian Scientific Ecological Conference*. (Ukraine), 185-187.
3. Mudrak, O. V. & Ovchynnykova, Yu. Yu. (2017). Eastern Podillya is a representative region of the National Ecological network. – *Agroecologicaljournal*, 4, 7-13.
4. Mudrak, O. V. (2011). Ecological network of Vinnytsya: state, problems, prospects. III All-Ukrainian Congress of Ecologists with International Participation (Ukraine), Vol. 1, 226-230.
5. Mudrak, O. V. & Mudrak, H. V. (2013). *Osoblyvosti zberezhenia bioriznomanittia Podillia: teoriia i praktika [Features of biodiversity conservation in Podilia: theory and practice]*. Vinnytsia, Ukraine: Nilan-LTD, 320.
6. Neiko, I. S. & Mudrak, O. V. (2009). Forest genetic component as the basis of the key ecological network of the Eastern Podilia. *Journal of Zhytomyr National Agroecology University*. Vol. 2, № 25, 170-174.
7. Odum, Yu. (1986). *Ekolohiia [Ecology]*. Mir, 390.
8. Popovych, S. Yu. (2007). *Pryrodno-zapovidna sprava [Natural-reserved case]*. Kyiv, Ukraine: Aristei, 480.
9. Environmental protection legislation of Ukraine. Available at: <http://www.rada.gov.ua>.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ СЕТЬ ВОСТОЧНОГО ПОДОЛЬЯ: ЭТАПЫ И РЕСУРСЫ ФОРМИРОВАНИЯ

Ю. Ю. Овчинникова

Аннотация. Используя литературные и картографические источники, проведя полевые исследования, применяя реестр естественно-заповедного фонда, справочников и определителей растений и животных, кадастр, краеведческие материалы с последующей критически системной обработкой собранного материала определены этапы формирования экологической сети Восточного Подолья. Рассмотрены основные положения концепции создания региональной экологической сети. Указаны необходимые ресурсы для ее развития. Подана программа формирования экологической сети Восточного Подолья на 2017-2030 годы.

Определено, что эффективное формирование и функционирование региональной экологической сети возможно при условии выполнения комплекса рекомендованных автором мероприятий.

Ключевые слова: экологическая сеть, этапы, ресурсы, ключевые территории, Восточное Подолье, сбалансированное

резюме.

ECOLOGICAL NETWORK OF THE EASTERN PODILLYA: STAGES AND RESOURCES OF FORMATION

Yu.Yu. Ovchynnykova

Abstract. *The stages of formation of the ecological network of the Eastern Podillya have been determined on the basis of literary and cartographic sources, field research, the register of the nature reserve fund, reference books and determinants of plants and animals, cadastre, ethnographic materials with subsequent critical-system processing of the collected material. Consider the main provisions of the concept of creating a regional ecological network. The necessary resources are offered for its development. The program of formation of the ecological network of Eastern Podillya for 2017-2030 is submitted. It is advised that effective formation and functioning of the regional ecological network is possible provided that a set of measures recommended by the author is carried out.*

Keywords: *ecological network, stages, resources, key territories, Eastern Podillya, balanced development*